

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
NOVEMBER 2023

XITSONGA RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA: PAPILA I
XITSONGA FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I

Nkarhi: 2½ wa tiawara

100 wa timaraka

HLAYA SWILERISO LESWI LANDZELAKA HI VUKHETA

1. Papila leri ri na 16 wa tipheji. Kamba loko papila ra wena ri helerile.
  2. Hlaya swivutiso hinkwaswo hi vukheta.
  3. Hlamula swivutiso HINKWASWO.
  4. U komberiwa ku sungula xivutiso xin'wana na xin'wana eka pheji yintshwa.
  5. Swi ta vuyerisa wena loko u tsala swi vonaka u tlhela u andlala ntirho lowu baseke.
  6. Nombora tinhlamulo ta wena ku ya hilaha swivutiso swi nomboriweke hakona.
-

XIYENGE XA A   XIMBANGU**XIVUTISO XA 1   PROSI**

Hlaya xitshuriwa xa A na xa B kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka swona.

XITSHURIWA XA A**VUTSARI NA VUKANDZIYISI BYA MAHUNGU**

1	Rihlevo Bododlha a a ri muakatiko ra ka Xambela tlhelo muhaxi na mutsari wa mahungu wa Khampani yo lawula timhaka ta vuhaxi bya thelevhixini na rhadiyo. A a ri na mahlayelo lamanene yo hlantsweka ya mahungu, swi tlhela swi tsakisa na vayingiseri. A a hlaya mahungu eka rhadiyo onge hiloko a lo vona mhaka leyi a yi vikaka hi mahlo ya nyama lomu yi humeleleke kona.	5
2	Leswi swi endlile leswaku na vayingiseri va tindzimi letin'wana leti twisisaka ririmi ra yena ti navela ku n'wi yingisela loko a ma hlaya. U tsakisile varhangeri hinkwavo, ngopfungopfu mulawurinkulu wa khampani, kutani va n'wi tlakusa a ya eka xiyenge xa mahungu eka thelevhixini. A a kota ku hluta mhaka eka vanhu lava a a teka mahungu eka vona.	10
3	A a kota ku vutisa swivutiso swo tika, swo tlhava, hindlela leyinene lero na lava nga na ximbilwambilwana a va vohla hambiloko swi va hisa. U vile muviki wa mahungu wa xiviri loyi a a nga tipfinyingi naloko swi ta eka timhaka ta tipolitiki, ta nawu hambi ku ri ta vukhongereri. Laha a a vulavula kona a swi tlhela swi ku nkholee, a ri karhi a mpfempfisa hungu leri nga ta ondla rixaka.	15
4	U nyikiwile na wanuna loyi a a ri na ntokoto wo teka swifaniso hi khamera ya thelevhixini. Tsayita Xigalana a a kota ku korola swifaniso swi huma hindlela leyi Rihlevo a a swi tsakela hi yona eka mahungu lama a ma vikaka. Siku rin'wana nanhlikanhi, Rihlevo na Tsayita a va ri karhi va kandziyisa mahungu hi khamera ya thelevhixini emikhukhwini leyi akiweke ekusuhi na doroba ra Dudula.	20
5	Mikhukhu leyi a yi akiwile endhawini leyi swi nga ri enawini wa huvo ya doroba. Vantima a va vaviseka ngopfu emoyeni loko va xaniseka hi ndhawu yo tshama kasi ndhawu leyikulu leyi fuweke swivandzana swa nhova ntsena yi kona. Va bohile rhengu ro tidzimela swintsongana swa vona leswaku va ta kuma ko tumbeta nhloko loko mpfula, mumu na xirhami swi va hlasela.	25
6	Doroba ra Dudula a ri akiwile leswaku ku tshama valungu ntsena. Kusukela loko mikhukhu yi akiwile kusuhi na Dudula, vaaki va doroba a va tshamela ku n'unun'uta hikokwalaho ko va va nga tsakeli ku vona Vantima va akile ekusuhi na miti ya vona. Hi siku lero Rihlevo a a ri karhi a teka mahungu endhawini yoleyo, vaaki va Dudula a va levile bya xivatlankombe.	30
7	Va nghenerile mikhukhu va yi hahlulela, va yi mbindzimuxa na ku yi hisiwa vini va yona va ha yile emitirhweni. Kun'wana yi hahluriwa ku latiwile vavabyi kumbe ticece leti ta ha ku velekiwaka. Lava a va nga yangi helo, emitirhweni hambi eku vhakeni, va lwile hi maribye na swigombo va ringeta ku sirhelela mikhukhu ya vona leswaku yi nga mbindzimuxiwi.	35

8	Vahahluleri a ku ri maphorisa lama a ma khomile papila ra mpfumelelo ro huma ehubyeni ya nawu. A va yi hahlulela va ri karhi va pfuniwa hi mabunu lama a ma ri vaakatiko va doroba ra Dudula. Rihlevo u ringetile ku burisana na lava a va vanga ndhawu leyi. Ematshan'weni yo hlamuriwa, u hlaseriwile hi humbi ya mabunu, ma n'wi ba hi swimondzwana, va n'wi rahetela timbambu, va n'wi faya tihlo hi ribye, va n'wi handzulela swiambalo, a wa a suleka nhamu na nyonga.	40
9	Tsayita u fayeteleriwile khamera, va kwamula filimi va yi phatlulela. A tsemiwa xikokola hi zinki loko a ringeta ku ri vhika. Loko lava a va yile emitirhweni va vuya namadyambu va fikile va ku cucululu loko va kuma mikhukhu ya vona yi hahluleriwile, va nga ha tivi na laha a va yi dzimile kona hikuva mazinki na timhandzi a swi rhwariwile hi tilori swi ya cukumetiwa empfhukeni ekule.	45
10	Hambiswiritano, Rihlevo u tsongorilenyana mahungu ma ya hlayiwa eka thelevhixini na rhadiyo. Maphokolo na mafidzula lama Rihlevo na Tsayita ma va xaniseke swinene ma horile endzhaku ka tin'hwetitimbirhi. Khampani ya vona yi va nyikile movha wuntshwa wa kahle na khamera yin'wana yo siva leyi fayeteleraweke. Vini va mikhukhu va yile va va mangalela maphorisa na mabunu kambe va dyiwile hi nandzu. Huvo ya doroba yi va byerile leswaku maphorisa na mabunu lama hahluleleke mikhukhu ya vona a va nyikiwile mpfumelelo hi vona hikuva ndhawu leyi va dzimeke mintsonga ya vona a yi ri ya vona mabunu hikuva a ku ri khale ma yi xavile.	50 55

[Xitshuriwa lexi xi hundzuluxeriwile xi huma eka tsalwa ra *Swa vilula*, hi Ngobeni M.T.]

SWIVUTISO SWA XITSHURIWA XA A

- 1.1 Boxa ntirho lowu Rihlevo a a tirha wona? (1)
- 1.2 Hlawula nhlamulo leyi nga yona eka leti nga laha hansi. Loko murunguli a ku:
 "Rihlevo a a kota ku hluta mhaka eka vanhu lava a a teka mahungu eka vona", u hlamusela leswaku a a kota ku hlawula mahungu lama nga na ... eka wona.
- A   vunwa
 B   vuxisi
 C   ntiyiso
 D   ntikelo (1)
- 1.3 Hi wihi nsele lowu endliweke hi maphorisa na mabunu loko va ri karhi va hahlulela mikhukhu ya Vantima? Boxa YIMBIRHI. (2)
- 1.4 Kombisa xivangelo lexi endleke leswaku vayingiseri va tindzimi letin'wana va navela ku yingisela Rihlevo loko a hlaya mahungu eka thelevhixini na le ka rhadiyo? (2)

- 1.5 Hikokwalaho ka yini vini va mikhukhu lava a va yile emitirhweni va tsandzekile ku vona laha a va dzimile kona mikhukhu ya vona loko va vuyile? (2)
- 1.6 Hi byihi vuxaka lebyi nga kona exikarhi ka Rihlevo na Tsayita? (2)
- 1.7 Nyika ku yelana loku nga kona exikarhi eka nhlokomhaka na hungunkulu ra xitshuriwa lexi. (2)
- 1.8 Hlamusela swiphemu leswi tikisiweke eka swivulwa leswi landzelaka hi marito ya wena n'wini.
- 1.8.1 Va bohile rhengu ro tidzimela swintsongana swa vona **leswaku va ta kuma ko tumbeta nhloko** loko mpfula, mumu na xirhami swi va hlasela. (2)
- 1.8.2 Hi siku lero Rihlevo a a ri karhi a teka mahungu endhawini yoleyo, **vaaki va Dudula a va levile bya xivatlankombe.** (2)
- 1.9 Hi yihi dyondzo leyi u yi kumeke eka xitshuriwa lexi? (2)
- 1.10 Ku va vini va mikhukhu va yile emahlweni va lwisa maphorisa na mabunu hambiloko ma va kombile papila ra mpfumelelo wo huma ehubyeni ya nawu, swi kombisa yini mayelana na vutivi bya vona? (2)
- 1.11 Hi swihi leswi Rihlevo na Tsayita a va fanele va swi endlile ku papalata khombo ro xanisiwa loko va tsala na ku kandziyisa mahungu edorobeni ra Dudula? (2)
- 1.12 Hi ku vona ka wena, hikokwalaho ka yini maphorisa na mabunu va fayeterile khamera no phatlulela filimi ya Tsayita? (2)

XITSHURIWA XA B

[Xifaniso lexi xi huma eka webusayiti ya <www.rtmc.co.za/index.php/what-we-do/ntp>]

SWIVUTISO SWA XITSHURIWA XA B

- 1.13 Hlamusela leswi humelalaka eka xitshuriwa xa B. (2)
- 1.14 A wu ta xi tsundzuxa yini ximunhuhatwa lexi yimeke mayelana na ntirho lowu xi wu endlaka eka xitshuriwa lexi? (2)
- 1.15 U vona onge ximunhuhatwa lexi yimeke xi nga va xi titwa njhani ku ya hi leswi humelalaka eka xitshuriwa lexi? Seketela nhlamulo ya wena. (2)

30 wa timaraka

XIYENGE XA B**XIVUTISO XA 2**

Hlaya xitshuriwa xa C laha hansi kutani u landzelela swileriso leswi nga ehansi ka xona.

SWILERISO

Nombora swivulwa swa wena ku suka eka **1–5**.

Tirhisa marito ya **WENA N'WINI**.

Hlaya xitshuriwa xa C lexi nga laha hansi, lexi vulavulaka hi **tindlela leti ku hlundzuka ku onhaka rihanyu ra munhu hakona**, kutani u endla nkomiso wa xona hi ku longoloxa **NTLHANU** wa tipoyinti ntsena.

XITSHURIWA XA C**TINDLELA LETI KU HLUNDZUKA KU ONHAKA RIHANYU RA MUNHU HAKONA**

Emisaveni ku na vanhu van'wana lava tshamaka va hlundzukile hikokwalaho ka swivangelo swo karhi. I mfanelo ya munhu ku va a pfa a hlundzuka, kambe u fanele a kota ku lawula mahlundzukelo ya yena leswaku a kota ku hanya kahle. Munhu a nga fanelangi ku hlundzuka nkarhi wo leha evuton'wini bya yena hikuva swi nga xungeta rihanyu ra yena. Ku hlundzuka ku tisa nxungeto eka mbilu ya munhu. Eka tiawara timbirhi leti munhu a vaka a hlundzukile a nga khomiwa hi vuvabyi bya mbilu. Ku hlundzuka ku nga vanga leswaku munhu a biwa hi xitiroku. Ngati leyi nga na swiribyana yi hetelela yi tsutsumela ebyongweni laha misiha ya byongo yi humaka ngati leyi vangaka leswaku swirho swin'wana swa munhu swi oma swi nga ha tirhi kahle loko munhu a hlundzukile. Matirhelo ya swirho swa miri wa munhu ma ya ehansi loko munhu a hlundzukile. Leswi swi vanga leswaku munhu a tshamela ku khoma hi mavabyi yo hambanahambana. Masocha ya miri a ma koti ku tirha hi mfanelo yo lwa na mavabyi loko munhu a hlundzukile. Xiyimo xa munhu xa ku vilela xi nyanya ku tlakuka leswi hetelelaka swi n'wi vangela vuvabyi byo hambanahambana emirini evuton'wini bya yena. Ku hlundzuka ku vangela munhu ntshikelelo wa miehleketo ngopfungopfu eka vaxinuna. Leswi swi vangiwa hi ku va a nga teki xiboho hi mhaka yo karhi leyi n'wi vilerisaka hi ku va a tshamela ku ehleketa a nga hetu. Hambiloko munhu a nga dzahi fole, mahahu ya yena ma nga onhaka hi ku va a ya emahlweni a tshama a hlundzukile. Vanhu lava kombisaka nhlayo ya le henhla ya ku hlundzuka va onha ngopfu matirhelo ya mahahu ya vona, leswi vangaka leswaku va tikeriwa ku hefemula kahle swi tlhela swi vanga ku pfaleka ka tindlela to tala to fambisa moya emahahwini. Ku hlundzuka ku hunguta nkarhi wa munhu wo hanya. Munhu loyi a tshamaka a tsakile u hanya nkarhi wo leha swinene ku tlula loyi a nga na xikhomela. Munhu a nga papalata ku hlundzuka hi ku va a vulavula vutitwi bya yena hi nkarhi wolowo a tlhela a hambana na swona. Loko a onheriwa timfanelo ta yena, a a byele lava n'wi onhelaka no n'wi vavisa hi nkarhi wolowo, a nga veketeli.

[Xi hundzuluxeriwile ku suka eka webusayiti ya <www.everydayhealth.com/ways-anger/debbiestrong>]

10 wa timaraka

XIYENGE XA C NTIVORIRIMI NA MATIRHISELO YA RIRIMI**XIVUTISO XA 3**

Xiya **KHATHUNI** leyi nga laha hansi kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka yona.

XITSHURIWA XA D

[Khathuni leyi yi huma eka webusayiti ya <www.cartooncollections.com>]

- 3.1 Hlamusela hi ku komisa hungunkulu ra khathuni leyi. (2)
  - 3.2 Ndlela leyi ximunhuhakwa xa nomboro ya 2 xi hlamuleke ximunhuhakwa xa nomboro ya 1 hi yona swi kombisa yini mayelana na vumunhu bya xona? (2)
  - 3.3 Hi wihi ntirho wa nsayino lowu nga ehansi etlhelo ra ximatsi ra ximunhuhakwa xa nomboro ya 2? (2)
  - 3.4 Xana u yima na yona mhaka leyi vuriwaka hi ximunhuhakwa xa nomboro ya 2 leswaku xi tiva milawu tanihileswi nuna wa xona a nga phorisa? (2)
- Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 3.5 Loko a ku ri wena ximunhuhakwa xa nomboro ya 1 u hlamuriwile hi ximunhuhakwa xa nomboro ya 2 hindlela leyi xi hlamuleke hi yona, a wu ta titwa njhani? (2)

[10]

XIVUTISO XA 4

Xiya xinavetiso lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

XITSHURIWA XA E**XINAVETISO**

VHENGELE RA SWITIMATORHA SWA COKE

Pfula xitimatorha xa coke, u kuma ntsako!

Makhasimende ya khume yo sungula ma nyikiwa phakithi ra 1kg ra swiwitsi mahala.

Vhengele ra hina hi rona ntsena ri xavisaka switimatorha leswi tlatlalataka torha emisaveni hinkwayo.

Swivutiso: Mhangane CC Riqingho: 222 465 9023 Imeyili: mhanganecc.co.za

A wu pfumeleriwi ku cincisa xitimatorha loko u kala a huma evhengeleni

[Xifaniso lexi xi huma eka webusayiti ya <www.coca-cola.com>]

- 4.1 Tshaha xivulwa lexi tirhiseke ririmi ro onga vaamukeri va hungu lexi munavetisi a xi tirhiseke eka xinavetisi lexi. (1)
- 4.2 Hi xihi xivangelo xo va munavetisi a tsarile vito ra vhengele ra switimatorha leri hi fonto ya sayizi ya maletere lamakulu? (1)
- 4.3 Hi ku vona ka wena, xinavetiso lexi xi kongomisiwile eka vamani? (2)
- 4.4 Nyika vutihlanganisi byimbirhi lebyi u nga byi tirhisaka loko u lava ku tihlanganisa na vhengele leri. (2)
- 4.5 Xana u yima na yona mhaka ya leswaku vhengele leri hi rona ntsena leri xavisaka switimatorha leswi herisaka torha emisaveni hinkwayo? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 4.6 Hi wihi nkoka wa marito lama tsariweke hi sayizi ya fonto leyitsongo swinene ehansi ka xinavetiso lexi? (2)

[10]

XIVUTISO XA 5 PROSI

Hlaya xitshuriwa lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

XITSHURIWA XA F**KU VOYAMELA EKA TLHELO RIN'WE SWI NA KHOMBO**

"Vufambisi bya xikolo byi lehiserile Phikani na Dlayani timbilu hambiloko va hlambisa timbilu. A ku languteriwile leswaku va nga hundzuka siku rin'wana va va vanhu. "Tiyani, u yi bile nhlayo leyi n'wana malume! Tinhlayo i vuswa na guxe masiku lawa eka wena. **Ku ti karhata ka hina ku kombisana laha na lahaya ku tswarile muhandzu", ku vula Xihlambanyiso.** "U tiyisile n'wana hahani. Loko a wu nga lo kho, ku ndzi sala endzhaku, ingi ndzi yimisile mavoko etinhlaywini.

Masiku lawa a ndzi tsaki loko va nga hi nyiki ntirhokaya wa tinhlayo. U ndzi pfurile mahlo Makaringe", ku angula Tiyani Masuluke n'wana Risimati. "U nga ndzi tlhomi tinsiva, hikuva loyi a faneleke ku hoyozeriwa hi wena. Loko a wu nga tinyiketangi ku ndzi yingisa, ingi gondzo ra hina ri nga tlhavelangi hi sana", Xihlambanyiso a tiyisa Tiyani.

"Haxawa hi fanele ku ba Xifundzankulu hi kukula hi ya tshetsha ku ku n'walalalaa! Kambe ku na xin'we lexi ndzi vilerisaka Masuluke. U fanele ku ringananisa tidyondzo ta wena kokwani."

"U vurisa hi yini ntukulu?" "A swi pfuni nchumu ku kuma tinyeleti etidyondzweni to karhi, kambe eka tin'wana u pavalala hi makhwiri, ngopfungopfu tindzimi. Loko wo khisama eka tindzimi, ngopfungopfu eka ririmi ra manana, u wile."

"Ndza ku twa Makaringe. Ku voyamela eka tlhelo rin'we swi na khombo. **Nyoka yo yi vona a yi lumi n'wana hahani.** Ndzi ta ku hlamarisa, u ta swi vona wena."

"Ndzi tiyisiwa nhlana hi xivono xa wena. Na leswi u lavaka ku va swona u fanele ku va na swimbirhi leswaku u teka xin'we xa swona loko xin'wana xi famba ximatsi. **Mina ndzi lava ku va muhlahluvi wa timali kumbe muinjiniyara.**"

[Xitshuriwa lexi xi hundzuluxeriwile xi huma eka *Ntshuxeko*, hi M. S. Mabunda]

- 5.1 Eka xivulwa lexi nga laha hansi rito leri tikisiweke i riencisi. Nyika ntirho wa rona tanihilaha ri tirhisiweke hakona eka xivulwa lexi.

Haxawa hi fanele ku ba Xifundzankulu hi kukula hi ya tshetsha ku ku **n'walalalaa!**

(1)

- 5.2 Xiya xivulwa lexi landzelaka. Tlhela u xi tsala kambe u xi sungula hi ndlela leyi landzelaka.

Hambiloko ...

Vufambisi bya xikolo byi lehiserile Phikani na Dlayani timbilu hambiloko va hlambisa timbilu.

(1)

5.3 Lulamisa swihoxo swa matsalelo eka xivulwa lexi landzelaka:

Ku ti karhata ka hina ku kombisana laha na lahaya ku tswarile muhandzu". (2)

5.4 Xana xivuriso lexi nga laha hansi, a wu ta xi tirhisa loko ku humelerile yini?

"Nyoka yo yi vona a yi lumi." (2)

5.5 Xivulwa lexi nga laha hansi xi le ka nkarhi wa sweswi. Tlhela u xi tsala, kambe u xi yisa eka nkarhi lowu taka.

Mina ndzi lava ku va muhlahluvi wa timali kumbe muinjiniyara. (2)

5.6 Xiya xivulwa lexi nga laha hansi kutani u tirhisa rito leri tikisiweke ku vumba xivulwa xin'wana xo hambana na lexi nga laha hansi hi nhlamuselo.

Loko a wu nga lo kho, ku ndzi **sala** endzhaku, ingi ndzi yimisile mavoko etinhlaywini.

(2)
[10]

30 wa timaraka

XIYENGE XA D VUTLHOKOVETSERI**1A XITLHOKOVETSELO XO KA XI NGA RI XA NDZAWULELO****XIVUTISO XA 6 XIMBANGU*****VUTOMI BYI HUNDZULERILE – S.J. Malungana na M.T. Babane***

Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

N'WANKUMi – J. M. Magaisa

- 1 Eku kuleni ka yena,
- 2 A a nga ri na swona leswi,
- 3 Kambe namuntlha u ganyile, i xitsutsu.
- 4 Pho, swi nga kuma hi mani!
- 5 Misava i ya yena hinkwayo.
- 6 Vanhu a nga va voni.
- 7 Van'wana va vuriwa timbyana.
- 8 Loko van'wana va thyiwa vaN'wathyakeni.
- 9 Wa rivala leswaku hi le misaveni la!
- 10 Wa rivala leswaku vukosi i mberha.
- 11 Swi nga dzudzeka hi ku copeta ka tihlo.
- 12 Swi nyamalalela ra makumu.
- 13 Mpahla ya manyunyu ya losa,
- 14 I matutu vana va Ntavasi.
- 15 O pambula ya mbilu ya siku.
- 16 Hi siku o cinca hi ku rhandza, a vuyelela.
- 17 Mawaku mafumelo yo tano!
- 18 Vo dyela ehenhla tanihi tinhutlwa.
- 19 Swa le hansi a swi langutiwi, a swi rholeriwi.
- 20 VaLazaro a va heli ku ta kombela.
- 21 Kambe a hi ku chava rifu.
- 22 Rifu u ri chava tanihi rihati.
- 23 A nga lavi na leswaku ku vulavuriwa hi rona.
- 24 Rifu a ri hlawuri ndluva na yena u ta famba.

- 6.1 Hlamusela hi mitila leyi nga hundziki mune, xifaniso xa le miehleketweni lexi xitlhokovetselo lexi nga laha henhla xi ku tiselaka xona? (2)
- 6.2 Tsavula ntila lowu kombisaka leswaku Mutlhokovetseriwahi yena u na swiambalo swo tala swa kahle no durha. (1)

- 6.3 Hlawula nhlamulo leyi nga yona eka leti nga laha hansi. Loko mutlhokovetseri eka ntila wa 11 a ku:

"Swi nga dzudzeka hi ku copeta ka tihlo", u vula leswaku swi nga hela hi ...

- A ku copetanyana.
- B nhlotinyana.
- C xinkadyana.
- D ku vonanyana.

(1)

- 6.4 Hlamusela leswi mutlhokovetseri a vulaka swona hi ntila wa 8 lowu nge:

"Loko van'wana va thyiwa vaN'wathyakeni."

(2)

- 6.5 Boxa leswi mutlhokovetseri a vulaka swona hi ntila wa 20 lowu nge:

"VaLazaro a va heli ku ta kombela."

(2)

- 6.6 Ku ya hi ntila wa 10 lowu nge:

"Wa rivala leswaku vukosi i mberha", xana u nga n'wi tsundzuxa yini mutlhokovetseriwa mayelana na hanyelo ra yena?

(2)

[10]

1B SWITLHOKOVETSELO SWA NDZAWULELO**NTLHUVUTSO WA VUTOMI – Dr. M.D. Ndove****XIVUTISO XA 7 XIMBANGU**

Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

XIHLAMARISO! – Dr. M.D. Ndove

- 1 Ku na fika ekaya namixo,
- 2 lahaya xitupini,
- 3 Wo hlanganisiwa hi tintanghu teti u ti tivaka na ku tirhandza ngopfu.
- 4 Ti ri karhi ti ku dzwurr... juluka nyuku tanihi mberha ya jinela namixo.
- 5 Ti wisile ro sungula ku sukela loko u ti xaveriwile.
- 6 Lawa a ya ri makumu ya tona, u swi vula u tikhomelerile xisuti.

- 7 Loko u ku hundzulukuu!
- 8 Le mugiveni wo aneka mpahla,
- 9 hembe, baji na buruku a swi lo ncikii!
- 10 A swa ha tsakama na ku thonathona mati yo tshwuka,
- 11 Swi tlhela swi va swo khonyanakhonyana hi mihloti yo tshwuka no dzungela.
- 12 Hembe a yi ri na dyiphokola erheveni ra ximatsi,
- 13 Yi tlhela yi va na mavalavala yo tshwuka na ma yona emirini hinkwawo.
- 14 Baji a ya ha ri na ndzhope yo tshwukaxingati,
- 15 Yi ri karhi yi ku mhee, loko yi thonela ehansi
- 16 yi ya hlangana na misava ya jihu, yona misava ya swakudya swa le matikomananga.
- 17 Buruku yona a yi sele hi nenge wun'we yi lo ncikii, ejineleni.
- 18 Lowun'wana nenge a wu nga ha ri kona.
- 19 Loko u ku swelee, endlwini,
- 20 U ya kuma yeloyi wa ka n'wina a hayekiwile hi nkolo ku suka epaleni ra lwangu.

- 21 Xihlamariso!
- 22 A a lo endla yini n'wana tatana?
- 23 A a lo dya yini xa mani?
- 24 A ndza ha ta vutisa mani, mati a ya halakile.

- 25 A ku ri na xiphephana lexi a xi tsariwile marito lawa:
- 26 'Vusiku lebyinene' ematshan'weni ya ku 'landza maxaka ya wena'.

7.1 Nyika mongo wa xitlhokovetselo lexi nga laha henhla. (2)

7.2 Tshaha ntila lowu kombisaka leswaku mutlhokovetseri u hlamarile swinene loko a vona tintangu ta mutlhokovetseriwa ti nga ambariwangi kusukela loko a ta va a xaveriwile tona. (1)

- 7.3 Hlawula nhlamulo leyi nga yona eka leti nga laha hansi. Loko mutlhokovetseri eka ntila wa 14 a ku:

"Baji a ya ha ri na ndzhope yo tshwukaxingati", u vula leswaku baji a ya ha ri na ngati leyi ...

- A nuhelaka.
- B tiyeleke.
- C nuhaka.
- D mbyindliweke.

(1)

- 7.4 Hi xihl xivangelo xo va mutlhokovetseri a tsarile xipapilana a xi chela eka mutlhokovetseriwa xi ri na marito lama nge: "Vusiku lebyinene" ematshan'weni ya ku:

"Landza maxaka ya wena", eka ntila wa 26?

(2)

- 7.5 Ku va mutlhokovetseri a ku:

"Hembe, baji na buruku a swa ha tsakama na ku thonathona mati yo tshwuka", swi kombisa yini mayelana na nkarhi lowu mutlhokovetseriwa a dlayiweke hi wona ku ya hi nkarhi lowu mutlhokovetseri a fikeke hi wona?

(2)

- 7.6 U vona yi ri mhaka ya kahle leswaku vadlayi va mutlhokovetseriwa va n'wi hayekile elwangwini endzhaku kaloko va n'wi dlayile? Seketela nhlamulo ya wena.

(2)

[10]

XIVUTISO XA 8   XIMBANGU

Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

U NGA CELELI TALENTA YAKU – Dr. M.D. Ndove

- 1   A wu yi nyikiwile hi Hosi ya le matilweni.
- 2   A wu yi fumbarhelisiwile yi ta yi huma eka Yena.
- 3   A wu bodzisiwile yona leswaku u ta yi bindzurisa kwala Misaveni ya leyi.
- 4   Namuntlha yi hahile bya benzina ya formalini xona xidzidziharisi xa le Mesopotamiya wa khale.
- 5   Namuntlha u lo punavunaa, onge a ka ha ri wena luyani.
- 6   Namuntlha u lo cucululuu, ingaku wo va mpfundla wa le rihlampfini.
- 7   Namuntlha vanghana va te bamfee, hinkwavo hi ku chava makovo ya wena.
- 8   Namuntlha u lo tlangandlaa, eripaleni onge a wo cinisiwa gelegele ro xothela.

- 9   Leswi a wu tongela vacheleti va yona ke?
- 10   Leswi a wu leva loko tatana na manana va ku tshinya ke?
- 11   Leswi a wu yi tumbetela valetari va wena va matsalwa ke?
- 12   Swi kwihi leswi?
- 13   Nyumee, u sale na xikutu.
- 14   N'winoo, mpfula yi nela hinkwerhu,
- 15   Kambe mikateko yi na mahlo ya nkwahle.
- 16   Wa hemba, *loko*, ya ha ta ku pfuna yini?
- 17   Onge a hi wena luyani wa tinxangu hinkwato.
- 18   Sis, u ndzi yimisa na timbilu.

- 19   Talenta- ya cheletiwa.
- 20   Talenta- ya ondliwa.
- 21   Talenta- ya bindzurisiwa.
- 22   Talenta i talenta ya vumundzuku byaku.
- 23   Ya wena yi helerile kwihi?

- 24   Hi nga tshuki hi yimberile titalenta ta hina.
- 25   Hi nga tshuki hi tibohelerile emilengeni ya timpfuvu.
- 26   Hi nga tshuki hi titumbetile laha swihesi swi nga ta dya mongo wa tona.
- 27   I ya wena u ri wexe, yi byale emisaveni leyi noneke, yi ta ku hanyisa.
- 28   Matewu a vula NTIYISO.

- 8.1   Hi yihi mhakankulu leyi xitlhokovetselo lexi nga laha henhla xi vulavulaka hi yona. (2)
- 8.2   Tsavula ntila lowu mutlhokovetseri a kombisaka leswaku munhu un'wana na un'wana u na talenta ya yena n'wini leyi a nyikiweke hi Xikwembu. (1)

- 8.3 Hlawula nhlamulo leyi nga yona eka leti nga laha hansi. Loko mutlhokovetseri eka ntila wa 24 a ku:

"Hi nga tshuki hi yimberile titalenta ta hina", u vula leswaku vanhu a va fanelangi leswaku va ... titalenta leti Xikwembu Xi va nyikeke tona va nga ti tirhisi.

- A celerile
  - B humeserile
  - C bombisile
  - D tlangisile
- (1)

- 8.4 Nyika dyondzo leyi u yi kumeke eka xitlhokovetselo lexi? (2)

- 8.5 Mutlhokovetseri u hlamusela yini hi ntila wa 10 loko a ku:

"Leswi a wu leva loko tatana na manana va ku tshinya ke?" (2)

- 8.6 Hlamusela leswi mutlhokovetseri a vulaka swona hi ntila wa 26 lowu nge:

"Hi nga tshuki hi titumbetile laha swihesi swi nga ta dya mongo wa tona." (2)

[10]

30 wa timaraka

Ntsengo hinkwawo: 100